

Kulecka, Alicja

Specjalizacja archiwalna w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego w latach 1997-2008

Res Historica 28, 127-145

2009

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Alicja Kulecka

*Specjalizacja archiwalna w Instytucie Historycznym
Uniwersytetu Warszawskiego w latach 1997–2008*

Edukacja archiwalna zawsze stanowiła istotny element wzbogacający warsztat badawczy historyka. Propagowanie i rozszerzanie wiedzy o archiwach i przechowywanych w nich materiałach związane było z tradycyjnym modelem przygotowywania do zawodu historyka – poszukiwacza nowych źródeł oraz traktowania materiałów archiwalnych, zwłaszcza ineditów jako inspiracji do odkrycia nowych obszarów badawczych. Archiwistyka jako stosowana nauka historyczna pełniła również istotną rolę w procesie poszerzania horyzontu poznawczego nauk historycznych oraz funkcję pomostu łączącego zamięłowania i zainteresowania przeszłością z innymi dyscyplinami wiedzy.

Początek dydaktyki archiwistyki w Instytucie Historycznym UW datuje się na rok 1951¹. Jednakże powstała w tym okresie specjalizacja dość szybko, bo już po dwóch latach, przestała istnieć. Została wznowiona dopiero w roku 1975/1976² z inicjatywy profesora Ireneusza Ilnatowicza, niestrudzonego propagatora i zwolennika solidnego, dobrze udokumentowanego warsztatu badawczego historyka, opartego na kwerendach archiwalnych i wykorzystaniu materiałów unikatowych, odkrywanych w trakcie procesu badawczego obejmującego poszczególne zagadnienia, preferującego nowatorstwo bazy źródłowej i metodyki w zakresie jej wykorzystania, kładącego duży nacisk na analizę krytyczną źródła oraz kształtowanie podstaw metodycznych jego poszukiwania i edycji. Specjalizacja archiwalna miała służyć realizacji tych założeń, przygotowywać do solidnych studiów źródłoznawczych, których elementem były także studia archiwalne. Przyczyniać się także miała do tworzenia środowiska historyków – archiwistów służących i wzbogacających swoim profesjonalizmem działalność archiwów. W okresie wzmożonej konkurencji intelektualnej i edukacyjnej charakterystycznej dla spo-

¹ Zagadnieniu temu poświęcony został artykuł K. Groniowskiego, *Warszawska specjalizacja archiwalna (1951–1953)*, „Archeion” t. 102, 2000, s. 65–91, zaprezentowany w nim został krótki zarys dziejów specjalizacji, sylwetki wykładowców i absolwentów.

² Zob. M. Golembiowski, *Narada kierowników specjalizacji archiwistycznych*, „Archeion” t. 71, 1981, s. 334; początki specjalizacji nie są zbyt dobrze udokumentowane i wymagają dalszych poszukiwań archiwalnych i bibliograficznych.

leczeństw demokratycznych i obywatelskich specjalizacja wzbogaca i poszerza ofertę dydaktyczną Instytutu Historycznego.

Program specjalizacji i jego realizacja

W okresie 1997–2007 program specjalizacji nie uległ większym zmianom. Liczył 240 godzin. Wprowadzano jednak do niego sukcesywnie nowe treści kształcenia. Program składał się z następujących przedmiotów: 1. archiwistyka dla archiwistów, następnie archiwistyka z elementami informatyki, 90 godzin, początkowo konwersatorium, następnie ćwiczenia, 3 semestry, na roku III i IV 2. historia form kancelaryjnych, 60 godzin, ćwiczenia, 2 semestry, na III roku, 3. historia instytucji, 30 godzin, wykład, 1 semestr, na III roku, 4. paleografia i neografia, 30 godzin, ćwiczenia, 1 semestr, na III lub IV roku, 5. edytorstwo dla archiwistów, 30 godzin, ćwiczenia, 1 semestr, na IV roku. Specjalizacji towarzyszyła praktyka archiwalna w wymiarze jednego miesiąca. Początkowo studenci zdawali trzy egzaminy: z archiwistyki, historii form kancelaryjnych i historii instytucji, następnie, w roku 2000/2001 dwa ostatnie zostały zamienione na zaliczenie na ocenę.

Program konwersatorium, a następnie ćwiczeń z zakresu archiwistyki, w generalnych swoich założeniach i treściach oparty został na polskich podręcznikach archiwalnych. Początkowo podzielony był na trzy grupy tematyczne odpowiadające wewnętrznemu podziałowi archiwistyki: teorię archiwalną, metodykę, historię archiwów. Zasadniczym problemem przy konstrukcji programu składającego się z niewielkiej liczby godzin jest zawsze wybór treści kształcenia. Pytanie zasadnicze dotyczy kryteriów tego doboru, zwłaszcza że archiwistyka pełni wielorakie funkcje, co wynika z jej obszernego przedmiotu zainteresowania, przyjmowane założenia zaś określone są z reguły celem działania. W konstruowanym w Instytucie programie widoczne było dążenie do zaspokojenia dwóch potrzeb: 1. przygotowanie do kwerend w archiwach, 2. przygotowanie do zawodu archiwisty.

W kreowaniu programu dążono do zastosowania dwóch formuł archiwistyki: 1. jako nauki pomocniczej historii, 2. jako autonomicznej dyscypliny naukowej. Pojawiła się zatem konieczność wypracowania rozwiązań kompromisowych pomiędzy nimi. Przyjęcie takiej koncepcji oznaczało kształcenie z jednej strony użytkowników, z drugiej zaś pracowników archiwów. Narzucało zatem konieczność umieszczenia w programie zarówno wiadomości o pomocach archiwalnych, jak i metodach ich opracowywania. Z upływem czasu, głównie pod wpływem konieczności uwzględnienia problematyki archiwum elektronicznego, uległy redukcji zagadnienia historii archiwów.

Do programu wprowadzono także tematy dotyczące zagranicznych sieci archiwalnych: amerykańskiej, francuskiej, niemieckiej i rosyjskiej. Celem tego

zabiegu było zainspirowanie refleksji porównawczych dotyczących działalności archiwów w różnych warunkach ustrojowych i cywilizacyjnych. Bardziej utilitarnym powodem był fakt otwarcia Polski na świat poprzez zmianę systemu sojuszy i większe możliwości wyjazdów za granicę, także w celu prowadzenia poszukiwań archiwalnych. Problematyka zagranicznych sieci archiwalnych obejmowała zagadnienia z zakresu teorii, metodyki i historii archiwów. Miała ona służyć lepszemu poznaniu zasobu tych archiwów, sieci archiwalnej, pomocy archiwalnych oraz informacji internetowej o nich. Po roku 1990 coraz częstszym przedmiotem refleksji archiwistycznej były problemy relacji archiwum – społeczeństwo, zwłaszcza otwarta postawa tego typu instytucji wobec potrzeb różnych grup społecznych i zawodowych³. W tym też kontekście przestały być priorytetem potrzeby intelektualne historyków – profesjonalistów. W roku 2004/2005 wprowadzony został obowiązek przygotowywania sylabusów wszystkich ćwiczeń i konwersatoriów. Dzięki tej pomocy dydaktycznej w przyszłości można będzie obserwować ewolucję treści programowych i analizować ją. W roku 2005/2006 wprowadzono podział programu na trzy działy tematyczne odpowiadające trzem semestrom: 1. Archiwa w społeczeństwie – podstawy teorii archiwalnej, 2. Metodyka archiwalna, 3. Archiwa współczesne.

W roku 1997/1998 konwersatorium z archiwistyki odbywało się w Archiwum Głównym Akt Dawnych, w roku 1998/1999 w Archiwum PAN. Od roku 1999/2000 zajęcia odbywały się w Instytucie Historycznym. Od roku 2004/2005 konwersatorium, następnie ćwiczenia, z archiwistyki odbywają się w Pracowni Komputerowej wyposażonej w 15 stanowisk z dostępem do Internetu. Sieć traktowana jest jako jedna z form pomocy dydaktycznych, obok klasycznych, drukowanych pomocy archiwalnych oraz pomocy tworzonych przez prowadzącą zajęcia na użytek studentów Instytutu.

W istocie większość zajęć z archiwistyki ma charakter wprowadzający w określone problemy teoretyczne i metodyczne. Zadaniem głównym jest przygotowanie: 1. do samodzielnego studiowania poszczególnych zagadnień, 2. wypracowywania modeli porządkowania adekwatnych do określonych rodzajów materiałów archiwalnych. Stosowane zasady dydaktyczne oparte zostały na koncepcji niepowtarzalności zespołu archiwalnego. Konsekwencją było przyjęcie założenia, że każda z tych struktur wymaga w procesie opracowywania indywidualnego potraktowania, mniej lub bardziej autonomicznych reguł systematyzacji, ale raczej standaryzacji opisu określonej jednak rodzajem archiwaliów. Celem ćwiczeń jest więc wskazanie na cechy charakterystyczne procesu opracowania różnych rodzajów zespołów i różnych rodzajów archiwaliów. Zagadnienia opracowywania archiwalnego, jedne z najistotniejszych dla działalności archiwalnej z powodu tworzenia w tym procesie języka komunikacji wewnętrznej i zewnętrznej poprzez

³ Zob. m.in. artykuł J. Skowronka, *Z pobytu w archiwach amerykańskich i polskich w USA*, „Archeion”, t. 93, 1994, s. 7–38

system pomocy archiwalnych, wymagają jednak wprowadzenia teoretycznego. Problematyka archiwalna, choć bliska studentom historii z powodu jej związków ze źródłoznawstwem, jest jednak dla nich pewnym nowym rodzajem refleksji, innym od występującego na ćwiczeniach warsztatowych z poszczególnych epok historycznych, a nawet nauk pomocniczych historii. Wynika to w dużym stopniu z odmiennych obszarów zainteresowania historii i archiwistyki. Historyka w mniejszym niż archiwistę zakresie interesuje bowiem proces gromadzenia źródeł, ich zabezpieczania poprzez tworzenie odpowiednich warunków fizycznych i chemicznych, metodyka porządkowania i udostępniania, tworzenia i rozpowszechniania informacji. Archiwistyka jest więc dla studentów historii pokazywaniem niejako archiwum i problemów jego działalności „od kuchni”.

Semestr pierwszy ćwiczeń z zakresu archiwistyki poświęcony jest problemom teorii archiwalnej. W jego programie znajdują się pojęcia z zakresu archiwistyki, w tym szczególnie pojęcie zespołu archiwalnego jako jednej z zasad rządzących organizacją zasobu, relacje zespół – zbiór archiwalny, kwestia granicy zespołu. Przedmiotem ćwiczeń jest również zasada pertynencji terytorialnej, jej odmiany oraz zagadnienia zakresu jej stosowania. Kolejna grupa zagadnień wiąże się z organizacją i funkcjonowaniem sieci archiwalnej oraz poszczególnych placówek wchodzących w jej skład. Przedmiotem ćwiczeń jest również prawo archiwalne. Kolejna grupa zagadnień wiąże się z gromadzeniem, a więc także kształtowaniem zasobu archiwalnego. W ramach ćwiczeń omawiane jest też zabezpieczanie zasobu, czyli tworzenie właściwych warunków fizycznych dla jego przechowywania. W tym semestrze studenci zapoznają się z podstawowymi pomocami archiwalnymi, adekwatnymi do różnych poziomów informacyjnych: przewodnikami po zasobach archiwów, inwentarzami i sumariuszami. W tym przypadku uczestnicy ćwiczeń pełnią rolę użytkowników tych pomocy.

W kolejnych semestrach natomiast będą musieli zmierzyć się z rolą ich twórców. Problemy związane z pojęciami powracają także w trakcie ćwiczeń w dwóch kolejnych semestrach. Dyskusje semestru pierwszego stanowią jedynie wprowadzenie do tych zagadnień. W dużym stopniu dotyczą więc wewnętrznej funkcji pojęć, ich roli w ramach dyscypliny wiedzy, ale również ich funkcji zewnętrznej jako języka komunikacji ze zróżnicowanym światem nie archiwistów, czyli tych wszystkich, którzy odwiedzają archiwa lub potrzebują różnych elementów wiedzy archiwalnej. Z tego powodu, że semestr pierwszy pełnić też ma funkcję wprowadzenia w zagadnienia pomocy archiwalnych, odbywane w nim ćwiczenia są próbą pierwszego czytania przewodników po zasobie poszczególnych sieci archiwalnych – państwowej i kościelnej, po zasobie poszczególnych archiwów, inwentarzy i sumariuszy. Omawiana jest ich konstrukcja oraz zawartość informacyjna. Przy tej okazji występuje także problematyka systemu informacji archiwalnej oraz porównywanie efektywności wyszukiwania klasycznego i elektronicznego.

Nowym elementem treści nauczania jest zapoznanie studentów z nowymi metodami prowadzenia kwerend archiwalnych, nowych – cyfrowych form pomocy informacyjnych oraz wykorzystania w tym celu sieci. Przedmiotem uwagi są w tym przypadku bazy danych, zwłaszcza znajdujące się na stronie internetowej Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych – SEZAM, IZA, ELA, PRADZIAD oraz strony internetowe różnych instytucji archiwalnych. Naukowe metody gromadzenia archiwaliów to ta grupa zagadnień, która jest dość odległa od problematyki historii jako zbioru faktów powiązanych w sposób przyczynowo-skutkowy, bliska natomiast refleksji metodologicznej i źródłoznawczej. Archiwistyka tworzy tu więc okazję do rozważań wokół problemów zastosowania w praktyce kancelarii oraz archiwum zakładowego i archiwum historycznego pojęcia „źródło historyczne” oraz organizacji procesu selekcji akt, czyli wyodrębnienia tych, które będą służyć zachowaniu pamięci i prowadzeniu badań historycznych.

Semestr drugi poświęcony jest metodyce archiwalnej. Otwiera go cykl rozważań o definicji, potrzebie i funkcjach opracowywania, jego konsekwencji dla organizacji i ewidencji zasobu archiwalnego oraz jego roli w procesie komunikacji społecznej, w tym tak istotnemu elementowi, jak wymiana informacji w relacji archiwum i jego użytkownicy. Refleksje dotyczące etapów i metod opracowywania umożliwiają pogłębienie refleksji dotyczących pojęcia zespołu archiwalnego oraz klasyfikacji zespołów, a tym samym poszerzenia wiadomości dotyczących tej podstawowej dla archiwum struktury. Z ogólnymi problemami opracowywania powiązane zostały także kwestie standaryzacji opisu archiwalnego, zwłaszcza zaś standardów międzynarodowych – ISAD (G) oraz ISAAR. Omawiane są również zastosowania technologii informatycznych w tym procesie oraz tworzenia elektronicznych pomocy archiwalnych, głównie inwentarza w formie bazy danych. Następuje tu również zapoznanie się z bazą danych IZA, zasadami jej tworzenia oraz opisu archiwaliów.

Kolejną grupą zagadnień jest opracowywanie różnych rodzajów zespołów archiwalnych. Wśród nich przede wszystkim zagadnienia zespołów pochodzenia nieurzędowego – archiwów rodzinnych, rodowych i osobistych. Służą one również pogłębieniu wiedzy o pojęciu „zespołu”, zespole jako strukturze o zróżnicowanym pochodzeniu, aktotwórcom o mniej lub bardziej sformalizowanej wewnętrznej strukturze organizacyjnej oraz kancelarii. Przedmiotem kolejnej serii ćwiczeń tego semestru są archiwalia staropolskie: dokument pergaminowy i papierowy, pieczęć, kancelaria okresu księgi wpisów. W przypadku dokumentu omawiane są problemy tworzenia bazy danych SCRINIUM. Semestr kończą zagadnienia opracowania dokumentacji nieaktowej – geodezyjno-kartograficznej, technicznej, fotograficznej. Podczas omawiania zagadnień metodycznych wykorzystywane są różne rodzaje pomocy archiwalnych. Służą to poznawaniu nowych form i rodzajów pomocy: inwentarzy różnych zespołów, katalogów, sumariuszy, katalogów wystaw. W oparciu o inwentarze prezentowane są zagadnienia wyboru

metody porządkowania, problemy systematyzacji akt, opisu zawartości jednostek archiwalnych, jego kompletności oraz przydatności informacyjnej. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych przekazała Instytutowi Historycznemu w 2005 r. do wykorzystania dydaktycznego bazy danych SEZAM, PRADZIAD, IZA, ELA, SUMA, SCRINIUM, NADZÓR, KITA, w 2007 r. natomiast znowelizowane wersje baz danych ELA 2.1, IZA 6.0, PRADZIAD 3.2., SEZAM 6.2, FILMIK. Dzięki nim możliwe jest kształcenie w zakresie zastosowania technik cyfrowych w procesie opracowywania archiwaliów.

Semestr trzeci, kończący zajęcia z archiwistyki, był poświęcony problemom opracowywania archiwaliów zapisanych na najnowszych nośnikach – dokumentacji fonograficznej, filmowej, audiowizualnej (telewizyjnej), współczesnym archiwom zakładowym, archiwum elektronicznemu oraz współczesnych sieci archiwalnych. W trakcie ćwiczeń wprowadzane są nowe pojęcia, w dużym stopniu dotyczące dokumentu i archiwum elektronicznego. W tym semestrze następowało także utrwalanie wcześniej wprowadzanych pojęć, refleksja nad ich stosowaniem, a poprzez to wzbogacanie i utrwalanie terminologii archiwalnej i słownika pojęciowego studentów specjalizacji archiwalnej. Prowadzone były także dyskusje dotyczące problemów metodycznych. W tym przypadku kwestiom opracowywania archiwaliów zapisanych na najnowszych nośnikach, funkcji archiwum jako miejsca gromadzenia pamięci oraz pracy historyka profesjonalisty stosującego metody wypracowane przez historiografię krytyczną. Przygotowany cykl ćwiczeń zawiera więc zarówno nowe treści kształcenia, jak i elementy ich systematyzacji, powtarzania i utrwalania, choć czas przeznaczony na te ostatnie jest zdecydowanie mniejszy. Z tego też powodu tym ostatnim czynnościom służy przede wszystkim samodzielne przygotowanie się do egzaminu.

Specjalizacja kierowana jest do studentów, którzy cenią bezpośredni kontakt ze źródłami historycznymi. Uzupełnieniem ćwiczeń są więc wizyty w archiwach. W latach 1997–2007 miały one miejsce w różnych archiwach. W Archiwum Głównym Akt Dawnych prezentowane były najcenniejsze materiały ze zbiorów archiwów rodzinnych i rodowych, w Archiwum Akt Nowych natomiast archiwa osobiste, przede wszystkim Archiwum Ignacego J. Paderewskiego. W Archiwum Dokumentacji Mechanicznej (od 2008 r. Narodowe Archiwum Cyfrowe) mgr Urszula Wieczorek w barwny i interesujący sposób pokazywała najcenniejsze fotografie i albumy z zasobu tej placówki oraz przedstawiała ważniejsze problemy dotyczące opracowywania fotografii, w tym program „ZEUS” służący m.in. ewidencji źródeł ikonograficznych, jego możliwości techniczne, przydatność dla prowadzenia kwerend. Przewodnikiem po zasobie Archiwum Wytwórni Filmów Dokumentalnych i Fabularnych była Ewa Ferency. Wizyta w tym Archiwum zawsze stanowiła okazję do zapoznania się z technicznymi problemami przechowywania i zabezpieczenia archiwaliów zapisanych na najnowszych nośnikach, w tym przypadku na taśmie filmowej. Odwiedzane było również Archiwum Ministerstwa

Spraw Zagranicznych, w czasie gdy funkcję dyrektora pełnił w nim mgr Marek Sędek. Funkcję przewodnika po zasobie sprawowała wówczas kustosz mgr Małgorzata Mroczkowska. W Archiwum Państwowym miasta stołecznego Warszawy studenci zapoznawali się z archiwami architektury. W Archiwum Miejskiego Przedsiębiorstwa Wodociągów i Kanalizacji mgr Ewa Grzymala zaprezentowała różne rodzaje dokumentacji technicznej, geodezyjnej i kartograficznej. W Archiwum PAN studenci zapoznawali się z różnymi rodzajami dokumentacji naukowej.

Uzupełnieniem ćwiczeń teoretycznych jest praktyka archiwalna. Trwa 4 tygodnie i stanowić ma wprowadzenie do zawodu archiwisty. W jej trakcie następuje poznanie archiwum jako instytucji oraz rozmaitych wykonywanych w niej czynności. Program praktyki wymaga uprzedniego zapoznania się z zasobem archiwum, jego strukturą organizacyjną, pomocami archiwalnymi. Zalecane jest, by w czasie trwania praktyki zostało wykonane samodzielne zadanie archiwalne. Praktyki odbywały się w wielu archiwach. Miały one miejsce we wszystkich archiwach centralnych – Archiwum Głównym Akt Dawnych, Archiwum Akt Nowych, Archiwum Dokumentacji Mechanicznej, Archiwum Dokumentacji Osobowej i Placowej. Miejscem chętnie wybieranym przez studentów był także Ośrodek „Karta”. Inne archiwa to: Centralne Archiwum Wojskowe, Archiwum Państwowe miasta stołecznego Warszawy, Archiwum PAN, Archiwum UW, Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego, różne archiwa zakładowe: Archiwum Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, Archiwum Kancelarii Prezydenta RP, Archiwum Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków, ale także archiwa prywatne. Od stycznia 2008 r. zespół studentów specjalizacji archiwalnej porządkuje Archiwum Agnieszki Osieckiej pod kierunkiem Magdaleny Nosal z Fundacji Okularnicy.

Dla studentów piszących prace oparte na materiałach archiwalnych praktyka bywa okazją do prowadzenia kwerend na potrzeby własne. Prace wykonywane w ramach praktyk są bardzo zróżnicowane. Wśród nich znajdują się m.in. opracowywanie małych zespołów lub części większych, systematyzacja zespołów, opisy jednostek archiwalnych, opracowywanie dokumentacji nieaktowej – fotografii, materiałów kartograficznych, nanoszenie danych do baz danych, sprawdzanie jakości spisów zdawczo-odbiorczych, wykonywanie spisów, kwerendy na potrzeby użytkowników.

Ćwiczenia z form kancelaryjnych służą mającemu zapoznaniu z ewolucją procesu archiwotwórczego oraz czynników determinujących jego przebieg. Część ćwiczeń odbywa się w Archiwum Głównym Akt Dawnych. W ich trakcie słuchacze poznają najważniejsze dokumenty pergaminowe, pieczęcie, księgi Metryki Koronnej oraz inne dzieła kancelarii księgi wpisów, kancelarii polskiej, pruskiej i austriackiej. W Archiwum Państwowym miasta stołecznego Warszawy prezentowane są w ramach tych ćwiczeń formy kancelarii rosyjskiej, kancelaria notarialna i gospodarcza. Część zajęć odbywała się również w Archiwum Archidiecezjal-

nym Warszawskim. W Archiwum Akt Nowych studenci zapoznają się z systemem kancelarii bezdziennikowej na podstawie akt Ministerstwa Spraw Zagranicznych oraz systemem kancelarii dziennikowej okresu międzywojennego na przykładzie archiwaliów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Współczesna kancelaria, zarówno elektroniczna, jak i mieszana, prezentowana jest w Archiwum UW. Program ćwiczeń z historii form kancelaryjnych XIX–XX w. został w dużym stopniu wypracowany przez prof. Sławomira Gawłasa. Następnie został nieco zmodyfikowany poprzez dodanie wybranych problemów kancelarii współczesnej. Jego uzupełnieniem są wykłady dotyczące zarządzania dokumentacją współczesną. Studenci specjalizacji poznają w dużym zakresie działalność kancelarii instytucji centralnych i jej efekty. Wynika to ze specyfiki zasobu archiwów warszawskich.

Zadaniem ćwiczeń z zakresu paleografii i neografii jest zapoznanie z różnymi rodzajami pisma oraz przygotowanie do samodzielnego czytania rękopisów. W ramach edytorstwa dla archiwistów studenci zapoznają się z podstawowymi normatywami regulującymi wydawanie źródeł historycznych, wydawnictwami źródłowymi, problemami wyboru źródeł do edycji, wyboru podstawy wydania.

Od roku 2006/2007 specjalizacja archiwalna znalazła się w programie studiów zaocznych. Program jest zbliżony do obowiązującego dla studiów stacjonarnych i wieczorowych. Składa się z czterech semestrów archiwistyki. W pierwszym omawiane są zagadnienia z zakresu teorii archiwalnej, w drugim i trzecim metodyki archiwalnej, w czwartym natomiast problemy zarządzania dokumentacją współczesną. Ponadto w programie specjalizacji znajduje się: historia form kancelaryjnych – 2 semestry; paleografia i neografia – 1 semestr; edytorstwo dla archiwistów – 1 semestr.

Istotne uzupełnienie programu specjalizacji archiwalnej pełniła działalność Koła Naukowego Historyków Archiwistów. Szczególnie intensywnie działało ono w latach 2001–2003. Prezesami Koła byli Łukasz Kalinowski w 2002/2003 r. i Grzegorz Gąsior w 2003/2004 r. Główne cele działalności Koła zostały zapisane w jego regulaminie. Były to: prowadzenie projektów badawczych krajowych i zagranicznych, organizacja sesji i dyskusji naukowych, prowadzenie działalności wydawniczej, organizacja objazdów krajowych i zagranicznych, prowadzenie działalności archiwalnej. Najwyższą władzą Koła było Walne Zgromadzenie wyłaniające Zarząd, którym kierował Prezes. Głównym kierunkiem działalności Koła była organizacja zagranicznych objazdów archiwalnych. Istotną rolę inspiratorów objazdów pełnili w Kole Tomasz Szwaciński i Anna Baranowska. Działalność organizacyjną wspierała również Joanna Zatorska. Celem pierwszego objazdu odbytego w grudniu 2001 r. były archiwa lwowskie. Uczestnicy zapoznali się z zasobem Centralnego Państwowego Archiwum Ukrainy we Lwowie i Archiwum Państwowego Obwodu Lwowskiego. Kolejny objazd odbyty w dniach 10–15 czerwca 2002 r. to „Archiwa ryskie”. W organizacji objazdu pomocy udzielili dr Andrzej Biernat z NDAP oraz Tamara Mazurje z Naczelnej Dyrekcji

Archiwów Państwowych Łotwy. Uczestnicy objazdu odwiedzili Łotewskie Państwowe Archiwum Historyczne, Łotewskie Archiwum Państwowe, Łotewskie Państwowe Archiwum Dokumentacji Audiowizualnej, Łotewskie Państwowe Archiwum Pracy (Dokumentacji Osobowej i Placowej).

W dniach 12–13 września 2002 r. członkowie Koła wzięli udział w IV Powszechnym Zjeździe Archiwistów Polskich w Szczecinie. Anna Baranowska wygłosiła na nim referat „Rola seminarium magisterskiego w przygotowaniu zawodowym archiwistów. Analiza tematyki prac magisterskich” przygotowany wspólnie z Anną Lesiak i Joanną Zatorską. W kwietniu 2003 r. odbył się objazd „Archiwa petersburskie”. W dniach 24–25 kwietnia 2003 r. członkowie Koła uczestniczyli w VI Zjeździe Studentów Specjalizacji Archiwalnej we Wrocławiu. Monika Bielak, Barbara Budziarek i Katarzyna Uchańska przygotowały i wygłosiły na nim referat „Archiwa w świadomości studentów Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego”⁴. W dniach 7–9 maja 2003 r. odbył się objazd „Archiwa krakowskie”. W czasie objazdu studenci zapoznali się z zasobem Archiwum Państwowego w Krakowie, Archiwum Kurii Metropolitalnej, Archiwum oo. Paulinów na Skalce, Archiwum Prowincji Polskiej oo. Dominikanów. Agnieszka Kopec w czasie pobytu w Budapeszcie w ramach programu „Erasmus” w 2006/2007 r. zajmowała się opracowywaniem druków bezdebitowych w *Open Society Archives* (w Budapeszcie na ich określenie używa się rosyjskiego terminu „samizdaty”).

Na potrzeby ćwiczeń z przedmiotów specjalizacji oraz praktyk archiwalnych Zakład Nauk Pomocniczych i Metodologii współpracował z Naczelną Dyrekcją Archiwów Państwowych oraz archiwami warszawskimi. Zajęciom towarzyszyła życzliwość wielu osób. Do tego grona należeli: prof. Daria Nałęcz, b. Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych, dr Andrzej Biernat, b. dyrektor generalny NDAP, dr hab. Władysław Stępiak, dr Anna Laszuk, dr Jacek Krochmal – kierownik Zakładu Naukowego Archiwistyki NDAP, dr Bolesław Woszczyński – emerytowany pracownik NDAP, mgr Edyta Dembińska – Biblioteka NDAP, dr Hubert Wajs – dyrektor Archiwum Głównego Akt Dawnych, pracownicy AGAD – prof. Teresa Zielińska, dr Michał Kulecki, dr Henryk Bartoszewicz, dr Janusz Grabowski, mgr Małgorzata Osiecka, mgr Jarosław Zawadzki, mgr Alicja Nowak, mgr Maria Sierocka-Pośpiech, dr Tadeusz Krawczak – dyrektor Archiwum Akt Nowych, pracownicy AAN – prof. Edward Kołodziej, mgr Eugenia Szymczuk, mgr Adam Dąbrowski, mgr Ewa Podgórska – dyrektor Archiwum Dokumentacji Mechanicznej, pracownicy ADM – mgr Urszula Wieczorek, mgr Krzysztof Pątek, mgr Piotr Musur, mgr Ryszard Wojtkowski – dyrektor Archiwum Państwowego miasta stołecznego Warszawy, mgr Danuta Skorwider, APW, dr Hanna Krajewska

⁴ M. Bielak, B. Budziarek, K. Uchańska, *Archiwa w świadomości studentów Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego*, [w:] *Pamiętnik VI Ogólnopolskiego Zjazdu Studentów Archiwistyki*, Wrocław 24–26 kwietnia 2003, red. L. Harc, A. Miesiąc, Wrocław 2005, s. 43–47

– dyrektor Archiwum PAN, pracownicy APAN – dr Hanna Szymczyk, mgr Anita Chodkowska, mgr Dorota Zamojska, Archiwum Wytwórni Filmów Dokumentalnych i Fabularnych – Włodzimierz Reklajtis, mgr Anna Lewandowicz – dyrektor Archiwum, Ewa Ferency, mgr Marek Sędek – dyrektor Archiwum MSZ, mgr Krzysztof Pilecki – dyrektor Archiwum UW. Wymienione osoby wyrażały zgodę na ćwiczenia archiwalne, uczestniczyły w ich przygotowaniu, prezentowały materiały i wystawy archiwalne, prowadziły praktyki archiwalne. Przyczyniały się do rozszerzenia wiedzy o archiwach i zgromadzonych w nich materiałach, służyły radą i dyskusją prowadzącym zajęcia z przedmiotów specjalizacji.

Część studentów specjalizacji uczestniczyła również w seminariach organizowanych przez Instytut Pamięci Narodowej – Biuro Edukacji Publicznej. Szczególnym zainteresowaniem cieszyły się warsztaty źródłoznawcze „Historia oczami bezpieki”. W ich ramach prezentowane były, od 2005/2006 r., różne problemy dotyczące kancelarii Służby Bezpieczeństwa, procesu archiwotwórczego, zagadnień z zakresu problematyki autentyczności i wiarygodności dokumentacji tworzonej przez instytucje specjalne. Uczestnictwo w warsztatach umożliwiało poznanie zasobu archiwalnego Instytutu Pamięci Narodowej. W kontaktach z IPN kluczową rolę pełni mgr Sławomir Stępień.

Tabela 1. Liczba studentów specjalizacji archiwalnej w latach 1997–2007⁵
(studia stacjonarne i wieczorowe)

Rok akademicki	Semestr	Rok studiów	Liczba
1997/1998	Zimowy	IV	8
1997/1998	Letni	IV	8
1997/1998	Letni	III	10
1998/1999	Zimowy	IV	10
1998/1999	Letni	IV	10
1998/1999	Letni	III	17
1999/2000	Zimowy	IV	11
1999/2000	Letni	IV	11
2000/2001	Letni	III	19
2001/2002	Zimowy	IV	19
2001/2002	Letni	IV	19
2001/2002	Letni	III	25
2002/2003	Zimowy	IV	31
2002/2003	Letni	IV	31
2002/2003	Letni	III	30
2003/2004	Zimowy	IV	30
2003/2004	Letni	IV	30
2003/2004	Letni	III	37
2004/2005	Zimowy	IV	37

⁵ Dane zostały oparte o listy obecności studentów uczęszczających na zajęcia z archiwistyki dla archiwistów, następnie archiwistyki z elementami informatyki, w latach 1997–2007.

Rok akademicki	Semestr	Rok studiów	Liczba
2004/2005	Letni	IV	37
2004/2005	Letni	III	37
2005/2006	Zimowy	IV	37
2005/2006	Letni	IV	37
2005/2006	Letni	III	31
2006/2007	Zimowy	IV	31
2006/2007	Letni	IV	31
2006/2007	Letni	III	37
2007/2008	Zimowy	IV	35
2007/2008	Letni	IV	35
2007/2008	Letni	III	25

Tabela 2. Liczba studentów specjalizacji archiwalnej w latach 2006–2007 (studia zaoczne)

Rok akademicki	Semestr	Rok studiów	Liczba
2006/2007	Zimowy	III	8
2006/2007	Letni	III	8
2007/2008	Zimowy	IV	6
2007/2008	Zimowy	IV	6

Absolwenci specjalizacji archiwalnej

Informacje o absolwentach specjalizacji mają charakter niekompletny. Nie wykształcił się dobry i efektywny system gromadzenia informacji o nich. Posiadane wiadomości mają charakter w dużym stopniu przypadkowy. Pojęcie „absolwent” oznacza w tym przypadku zarówno tych studentów, którzy uzyskali zaliczenia z wszystkich przedmiotów specjalizacji, zdali wszystkie egzaminy i odbyli praktykę, jak i tych, którzy nie dopełnili części, z reguły niewielkiej, wszystkich formalności wymaganych programem. Trzej absolwenci specjalizacji uzyskali stopnie doktora nauk humanistycznych: Jan Ciechanowski na podstawie rozprawy *Rzeczpospolita Polska wobec wojny domowej w Hiszpanii (1936–1939)* (promotor – prof. W. Borodziej, Wydział Historyczny UW, 2005), Krzysztof Kossarzecki *Wojna Rzeczypospolitej z Moskwą na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego 1658–1661* (promotor – prof. M. Nagielski, WH UW, 2007) i Paweł Sasanka, autor monografii *Czerwiec 1976: geneza, przebieg i konsekwencje*⁶. Pierwszy z nich jest pracownikiem Ośrodka Badań nad Tradycją Antyczną UW, drugi Biblioteki Narodowej, trzeci Instytutu Pamięci Narodowej. Słuchaczami studiów doktoranckich w Instytucie Historii PAN zostali Anna Baranowska i Michał Straszewicz, natomiast w Instytucie Historycznym UW – Grzegorz

⁶ Warszawa 2006.

Gąsior, Jacek Gilarski, Małgorzata Janicka, Martyna Rusiniak, Tomasz Szwaciński, Monika Wróblewska. W Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych zostały zatrudnione Wioletta Lipińska i Anna Pokwap (obecnie Barszcz). Aktualnie Anna Barszcz jest zatrudniona w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów. W czasie pracy w NDAP Anna Pokwap była współautorką bazy danych FILMIK. W Archiwum Głównym Akt Dawnych zatrudnieni są Alicja Nowak i Maciej Próba. Alicja Nowak była współautorem katalogu wystawy *Powstanie styczniowe 1863–1864 w 145. rocznicę wybuchu*⁷. W Archiwum Akt Nowych zatrudniony został Jan Annusewicz. W Archiwum PAN pracowali Arkadiusz Roszkowski i Karol Mórawski. Pierwszy z nich był autorem wystawy poświęconej medalom znajdującym się w zasobie Archiwum PAN oraz jej katalogu⁸. W Archiwum Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości zatrudniona jest Anna Lesiak. Uczestniczy często w konferencjach i zjazdach archiwalnych. Dba o wysoki poziom działalności kancelarii i Archiwum Agencji. W Archiwum Instytutu Techniki Samochodowej zatrudniony jest od 1 kwietnia 2004 r. Bartosz Zakrzewski. W czasie swojej pracy uporządkował ewidencję archiwalną, zasób archiwalny, zarządzanie dokumentacją. Wprowadził także program komputerowy służący zarządzaniu dokumentacją archiwalną. W Instytucie Pamięci Narodowej zatrudnieni zostali Paweł Sasanka, Katarzyna Zimowska, Rafał Radziwonka, Magdalena Mitura i Andrzej Horeczy, w Oddziale w Gdańsku – Ewa Nowak. W Muzeum Historii Polski natomiast Monika Wróblewska, Piotr Bączek, Zbigniew Żółciński, Justyna Woźniak.

W Archiwum Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa pracował Juliusz Urbański. Michał Sikorski został zatrudniony w Archiwum Instytutu Przemysłu Organicznego we wrześniu 2004 r. Zajmuje się w nim ewidencją i porządkowaniem akt, wcześniej odbył staże w Archiwum Dokumentacji Mechanicznej i w Archiwum Akt Nowych. W Ośrodku Zbiorów Programowych TP SA zatrudniona została Joanna Łuba. Artur Łysik pracuje w Archiwum Fotograficznym AGORY. Rafał Gorczyca został zatrudniony w Archiwum Państwowego Muzeum Etnograficznego. Małgorzata Janicka zajmuje się sprawami archiwalnymi w Biurze Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych (Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej). Agnieszka Uziębło jest zatrudniona w Bibliotece Instytutu Historycznego UW.

Absolwenci specjalizacji archiwalnej, zwłaszcza ci, którzy zostali słuchaczami studiów doktoranckich lub znaleźli zatrudnienie w instytucjach naukowych byli autorami artykułów naukowych i popularnonaukowych. Michał Straszewicz opublikował artykuł poświęcony testamentowi Anny z Korsaków Rohoziny⁹.

⁷ Warszawa 2007.

⁸ *Nauka polska w medalierstwie. Katalog wystawy zorganizowanej w 50-lecie Polskiej Akademii Nauk*, Warszawa 2002, s. 16–24 tekst A. Roszkowskiego dotyczący zbioru medali Archiwum PAN, katalog s. 25–68, w tym samym wydawnictwie opublikowano tekst K. Mórawskiego poświęcony Muzeum Woli, zob. *ibidem*, s. 7–9.

⁹ M. Straszewicz, *Testament Anny z Korsaków Rohoziny z 1563 roku: przyczynek do dziejów jeńców polockich*, „Przegląd Historyczny”, t. 96, 2005, z. 3, s. 449–458

W serii „Władcy Polski”, dodatku Rzeczypospolitej zamieścił biogramy Zygmunta Augusta i Zygmunta Wazy¹⁰, natomiast w dodatku „Bitwy świata [Kampanie, które zmieniły bieg historii]” artykuł poświęcony bitwie pod Lützen (16 listopada 1632)¹¹. Tomasz Szwaciński opublikował artykuł dotyczący sejmików przed sejmem konwokacyjnym¹². Krzysztof Kossarzecki był autorem kilku publikacji poświęconych dziejom rodu Sobieskich, historii Wielkiego Księstwa Litewskiego i wojskowości¹³, Monika Wróblewska opublikowała artykuł w „Mówią Wieki” oraz zrecenzowała francuską publikację dotyczącą informacji we Francji XVII wieku¹⁴. Anna Baranowska była autorką recenzji publikacji Piotra Węcowskiego poświęconej dziejom Mazowsza za czasów panowania Kazimierza Jagiellończyka¹⁵. Grzegorz Gąsior opublikował dwa artykuły dotyczące dziejów Śląska w XX w.¹⁶ Paweł Sasanka, oprócz wspomnianej wcześniej monografii, opublikował kilka artykułów, wydawnictw źródłowych, katalog wystawy i recenzje poświęcone dziejom PRL, szczególnie Czerwca 1976¹⁷.

Justyna Błażejowska była, wspólnie z prof. Pawłem Wieczorkiewiczem, autorką serii artykułów pod wspólnym tytułem „Świadkowie PRL” publikowanych w numerach 39–47/2006 i 2–7/2007 „Newsweeka”¹⁸. Swoje zainteresowania

¹⁰ „Rzeczpospolita”, z dnia 26 czerwca 2007, z dnia 17 lipca 2007.

¹¹ „Rzeczpospolita” z dnia 14 lipca 2007.

¹² T. Szwaciński, *Sejmiki poselskie przed konwokacją 1764 r.*, „Kwartalnik Historyczny”, r. 113, 2006 nr 1, s. 19–56.

¹³ K. Kossarzecki (oprac.), *Podziały dóbr Sobieskich w latach 1698–1699*, „Studia Wilanowskie”, z. 15, 2004, s. 5–26; *idem*, (oprac.), *Podziały dóbr Sobieskich w latach 1715–1729*, *ibidem*, s. 27–67; *idem*, *Forteca słucka w okresie wojen połowy XVII wieku*, „Zamojsko–Wołyńskie Zeszyty Muzealne”, t. 2, 2004, s. 41–90; *idem*, *Próby tworzenia udzielnego władztwa księcia Bogusława Radziwiłła w oparciu o dobra podlaskie i słuckie w okresie zalewu szwedzkiego i moskiewskiego przelomu 1655 i 1656*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, t. 43, 2007, s. 23–41.

¹⁴ M. Wróblewska, *Plagiat czy zbieg okoliczności*, „Mówią Wieki”, nr 5, 2005, s. 43–45; *eadem*, *L'information dans la France du XVIIe siècle (rec.)*, „Przegląd Historyczny”, t. 96, 2005, z. 2, s. 374–376.

¹⁵ A. Baranowska, *Mazowsze w Koronie: propaganda i legitymizacja władzy Kazimierza Jagiellończyka na Mazowszu*, Kraków 2004, „Przegląd Historyczny”, t. 97, 2006, nr 2, s. 300–304.

¹⁶ G. Gąsior, *Platforma Ciesłara – kwestia narodowości na Zaolziu w okresie stalinowskim*, „Studia z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej”, t. 40, 2005, s. 167–203; *idem*, *Tygodnik „Ślązak” wobec polskiego i czeskiego ruchu narodowego 1909–1923*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, r. 61, nr 1, 2006, s. 113–129.

¹⁷ J. Pawłowicz, P. Sasanka, *Czerwiec 1976 w Płocku i województwie płockim*, Toruń 2003; *Czerwiec 1976: spory i refleksje po 25 latach*, red. P. Sasanka, R. Spalek, Warszawa 2003; P. Sasanka, *Punkt zwrotny dekady Gierka*, „Wiadomości Historyczne”, R. 47, 2004, nr 5, s. 3–19; J. Eisler, P. Sasanka, „PRL – tak daleko, tak blisko...” wystawa, Warszawa 2004; P. Sasanka (rec.), *Konflikt pamięci*, „Prawo i Sprawiedliwość”, nr 1, 2005, s. 404–410; *idem* wspólnie z A. Friszke (oprac.), *W Wiśle ich nie potopimy: odprawa w Departamencie III MSW na temat zwalczania KOR*, „Więź”, r. 50, 2007, nr 3, s. 89–108.

¹⁸ P. Wieczorkiewicz, J. Błażejowska, *Ucieczki do wolności, Stąd do wolności*, „Newsweek”, nr 39/2006, dodatek; *idem*, *Poczet sekretarzy (1), Od Bieruta do Gierka*, „N” nr 40/2006, dodatek;

dziejami PRL zmanifestowała także poprzez współudział w organizacji wystawy „Wydawnictwa drugiego obiegu PRL. Papier narzędziem w walce o Wolność” prezentowanej przez Muzeum Historii Papiernictwa w Dusznikach Zdroju w dniach 11 maja – 15 lipca 2007 r. Była także współautorką informatora wystawy¹⁹. Martyna Rusiniak opublikowała artykuł dotyczący historii Żydów w okresie II wojny światowej²⁰. Jacek Gilarski zamieścił artykuł w „Mówią Wieki” poświęcony historii sportu samochodowego²¹. Karol Móravski, pasjonat dziejów motoryzacji polskiej i polskiej myśli technicznej, opublikował krótki artykuł na temat historii Fabryki Samochodów Osobowych²². Michał Warciński jest współautorem publikacji z zakresu prawa cywilnego²³.

Z powyższego zestawienia wynika, że absolwenci specjalizacji zatrudnieni są w różnych archiwach, zarówno bieżących, jak i historycznych. Zajmują się różnymi zagadnieniami archiwalnymi. Wykorzystują zarówno wiedzę historyczną, jak i wiadomości zdobyte w trakcie ćwiczeń z archiwistyki. Wzbogacają dorobek historiografii polskiej, zajmują się popularyzacją wiedzy historycznej. Uczestniczą w opracowywaniu archiwaliów, tworzeniu pomocy archiwalnych, organizacji wystaw, stając się aktywnymi kreatorami życia kulturalnego.

Zakład Nauk Pomocniczych i Metodologii Historii – twórca i realizator programu specjalizacji

Za program specjalizacji i jego realizację w latach 1997-2007 odpowiedzialny był Zakład Nauk Pomocniczych i Metodologii Historii kierowany początkowo przez dr. Stefana Ciarę, jako p.o. kierownika od 1994 r., a od roku 2000 przez

eidem, *Poczet sekretarzy (2), Od Kani do Rakowskiego*, „N” 41/2006, dodatek; eidem, *Pisarze kontra Władza, Dyktatura ciemniaków*, „N” 42/2006, dodatek; eidem, *Wyjechać gdzie się da, Kontrola paszportowa*, „N” 43/2006, dodatek; Eidem, *Jak Nasi bili „Naszych”, Bolszewika goń, goń, goń*, „N” 44/2006, dodatek; eidem, *Wejść, nie wejść*, „N” 45/2006, dodatek; eidem, *W kolejce po wszystko, PRL ogonkami stał*, „N” 46/2006, dodatek; eidem, *Drugi obieg PRL, Polska powielaczowa*, „N” 47/2006, dodatek; eidem, *Modnym być w realu–soc, Tato, kup mi dzinsy spodnie*, „N” 2/2007, dodatek; Eidem, *Historia białych plam, Białe plamy*, „N” 3/2007, dodatek; eidem, *Do roboty, do roboty, Socjalizm walczący*, „N” 4/2007, dodatek; eidem, *Kultura kontrolowana, Nadzór nad „rządem dusz”*, „N” 5/2007, dodatek; Eidem, *Morze, nasze morze*, „N” 6/2007, dodatek; eidem, *Za kulisami Białego Domu, W korytarzach Białego Domu*, „N” 7/2007, dodatek.

¹⁹ *Wydawnictwa Drugiego Obiegu PRL. Papier narzędziem walki o wolność, Informator wystawy*, [Duszniki Zdrój 2007] [autorzy wystawy J. Błażejowska, M. Jastrzębski].

²⁰ M. Rusiniak, *Treblinka – Eldorado Podlasia*, „Kwartalnik Historii Żydów”, nr 2, 2006, s. 200–211.

²¹ J. Gilarski, *Witajcie hudsony*, „Mówią Wieki”, nr 7, 2005, s. 32–38.

²² K. Móravski, *Jubileusz po przejściach, czyli 55 lat warszawskiej FSO*, „Kronika Warszawy”, nr 4, 2006, s. 73–76.

²³ P. Sobolewski, M. Warciński, *Przedawnienie roszczeń deliktowych. Stan prawny na 9 maja 2007*, Warszawa–Kraków 2007.

prof. Marię Koczerską. W realizacji programu specjalizacji uczestniczyła większość pracowników Zakładu. Rzadko korzystano z pomocy innych Zakładów. Do 1998/1999 r. wykład z historii instytucji odbywał się na Wydziale Prawa UW. Prowadził go dr Andrzej Zakrzewski (obecnie doktor habilitowany, profesor). Od 2000/2001 r. wykład został przeniesiony do Instytutu Historycznego. Prowadził go dr Stefan Ciara (od 2004 r. dr hab.). Ćwiczenia z historii form kancelaryjnych średniowiecza i czasów nowożytnych prowadził w tym okresie Stefan Ciara, z historii form kancelaryjnych XIX–XX w. w okresie 1997–2001 dr Alicja Kulecka, od r. 2000/2001 Stefan Ciara. Zajęcia z archiwistyki dla archiwistów, następnie archiwistyki z elementami informatyki, prowadziła dr Alicja Kulecka (od 2006 r. dr hab.), w 2003/2004 r. Stefan Ciara i dr Andrzej Biernat. Ćwiczenia z paleografii i neografii prowadzili prof. Maria Koczerska, dr Stefan Ciara, dr Agnieszka Bartoszewicz (od 2004 r. dr hab.), dr Jolanta Sikorska Kulesza (od 2005 r. dr hab.), dr Marek Janicki, dr Paweł Żmudzki, dr Rafał Jaworski, dr Piotr Chojnacki, dr Jerzy Pysiak (Zakład Historii Średniowiecza). Ćwiczenia z edytorstwa dla archiwistów prowadzili Stefan Ciara, Agnieszka Bartoszewicz, Jolanta Sikorska-Kulesza, Marek Janicki, Piotr Węcowski, Alicja Kulecka.

W ramach działalności Zakładu powstało wiele prac z nauk pomocniczych historii, historii kancelarii i historii archiwów. W omawianym okresie została opublikowana jedna z najwybitniejszych monografii w historiografii polskiej dotycząca kancelarii kościelnej. Dzieło to jednak daleko wykracza poza problemy kancelarii, traktując je jedynie jako pretekst do szerszych rozważań odnoszących się do istoty władzy, nie tylko władzy kościelnej, jej organizacji, osób, które nadają jej określone oblicze poprzez swoje biografie i osobowości, technicznych instrumentów władzy zależnych od stopnia rozwoju cywilizacyjnego. Dziełem tym była monografia prof. Marii Koczerskiej *Zbigniew Oleśnicki i kościół krakowski w czasach jego pontyfikatu (1423–1455)*²⁴. We wspomnianej publikacji znalazły się także rozważania dotyczące dyplomatyki i sfragistyki wzbogacające refleksje z tych dziedzin wiedzy. Kolejnym dziełem dotyczącym problematyki władzy zawierającym elementy rozważań z zakresu dyplomatyki była monografia Piotra Węcowskiego *Mazowsze w Koronie. Propaganda i legitymizacja władzy Kazimierza Jagiellończyka na Mazowszu*²⁵. Badania dotyczące kancelarii późnośredniowiecznej – kościelnej i wielkksiążęcej – prowadzili doktoranci prof. M. Koczerskiej. Piotr Chojnacki przygotował i obronił w 2005 r. rozprawę *Dokumenty i kancelaria biskupów plockich w późnym średniowieczu*, natomiast Rafał Jaworski w 2004 r. *Dwór litewski Kazimierza Jagiellończyka (1440–1492)* zawierającą także problematykę kancelarii władcy. Prof. M. Koczerska była autorką artykułu zawierającego generalne refleksje nad rolą nauk pomocniczych

²⁴ Warszawa 2004.

²⁵ Kraków 2004.

średniowiecza w dydaktyce i badaniach historycznych²⁶. Monografia Agnieszki Bartoszewicz *Czas w małych miastach. Studia z dziejów kultury umysłowej późnośredniowiecznej Polski*²⁷ zawierała rozważania z zakresu kancelarii miejskiej i chronologii. Ponadto A. Bartoszewicz, wspólnie z H. Bartoszewiczem, opublikowali szereg prac z historii kartografii²⁸. Marek Janicki przygotował i obronił w 2003 r. rozprawę *System wartości szlachty polskiej w świetle epigrafiki nagrobnej XV – I. ćwierć XVI w.* Stanowiła ona istotne wzbogacenie polskiej refleksji historiograficznej w zakresie epigrafiki. Historia archiwów i nauk pomocniczych historii przełomu XIX/XX w. znalazła odzwierciedlenie w publikacji Stefana Ciary *Archiwa a uniwersytety w Krakowie i Lwowie w latach 1877–1918*²⁹. Problemy kancelarii XIX w. połączone z rozważaniami z zakresu źródłoznawstwa, głównie problematyki determinantów wiarygodności źródeł, zawarte zostały w rozprawie Alicji Kuleckiej *Wapno i alabaster. Biurokratyczna wizja rzeczywistości w raportach urzędowych Królestwa Polskiego (1815–1867)*³⁰.

Pracownicy Zakładu uczestniczyli w wielu konferencjach i sympozjach poświęconych zagadnieniom archiwistyki i nauk pomocniczych historii, wygłaszając referaty i biorąc udział w dyskusjach. Stefan Ciara uczestniczył w 2000 r. w konferencji „Technika archiwalna”³¹ zorganizowanej przez Instytut Historii Uniwersytetu Adama Mickiewicza, w 2001 r. zaś w sesji z okazji 50-lecia specjalizacji archiwistycznej w Toruniu, na której wygłosił referat dotyczący problemów kształcenia archiwistów w autonomii galicyjskiej. W IV Powszechnym Zjeździe Archiwistów Polskich w Szczecinie w 2002 r. brali udział Stefan Ciara i Alicja Kulecka. W konferencji „Tekst źródła – krytyka, interpretacja” zorganizowanej w Kazimierzu w dniach 17–18 października 2003 r. przez Zakład Nauk Pomocniczych Historii Instytutu Historii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej uczestniczyli Agnieszka Bartoszewicz, Alicja Kulecka i Paweł Żmudzi. Stefan Ciara prowadził badania nad lwowskim środowiskiem historycznym i uczestniczył w konferencjach międzynarodowych „Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX wieku” w latach 2003–2007., organizowanych

²⁶ M. Koczerska, *Nauki pomocnicze historii średniowiecznej w Polsce – stan i perspektywy badawcze*, [w:] *Pytania o średniowiecze. Potrzeby i perspektywy badawcze polskiej mediewistyki*, red. W. Falkowski, Warszawa 2001, s. 167–185

²⁷ Warszawa-Pułtusk 2003.

²⁸ A. Bartoszewicz, H. Bartoszewicz, *Plany ogólne Warszawy 1809-1916 w zbiorach Archiwum Głównego Akt Dawnych*, Warszawa 1997, eadem, *Plany szczegółowe Warszawy 1800–1914 w zbiorach Archiwum Głównego Akt Dawnych*, Warszawa 2002; eadem, *Kartografia miast Mazowsza i ziemi dobrzyńskiej do końca XIX wieku*, Warszawa–Pułtusk 2006.

²⁹ Warszawa 2002.

³⁰ Warszawa 2005.

³¹ Niniejsza prezentacja uczestnictwa w konferencjach ograniczona została jedynie do wymienienia tych imprez naukowych, nie podano w niej tytułów referatów oraz informacji o ich druku w materiałach pokonferencyjnych. Prezentację dorobku pracowników Zakładu generalnie ograniczono do monografii mających charakter druków zwartych.

przez Instytut Historii Uniwersytetu Rzeszowskiego. Wygłosił na nich referaty poświęcone archiwistom i archiwom lwowskim. W dniu 10 maja 2004 r. Alicja Kulecka uczestniczyła w konferencji „Dokument filmowy i telewizyjny” zorganizowanej przez Filię Akademii Świętokrzyskiej w Piotrkowie Trybunalskim. Na 17. Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich w Krakowie w dniach 15–18 września 2004 r. zorganizowanym przez Polskie Towarzystwo Historyczne Alicja Kulecka wygłosiła referat „Teoria gromadzenia archiwaliów wobec problemów współczesności i przyszłości”. W dniach 18–20 maja 2006 r. Stefan Ciara i Alicja Kulecka uczestniczyli w 7. Europejskiej Konferencji Archiwalnej (*7th Conference on Archives „Archivist: Profession of the Future in Europe*). W dniach 16–17 października 2006 r. A. Kulecka uczestniczyła w konferencji „Archiwizacja w XXI wieku. Cyfrowe archiwa, biblioteki i muzea” zorganizowanej przez IBM Polska, natomiast w dniu 7 grudnia tego roku w konferencji „Standaryzacja w archiwach”. Jej organizatorem było Archiwum Główne Akt Dawnych. W dniach 19–20 czerwca 2007 r. Jolanta Sikorska-Kulesza i A. Kulecka wzięły udział w konferencji „Współczesne problemy wartościowania” zorganizowanej przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych. W 2007 r. A. Kulecka uczestniczyła w V Powszechnym Zjeździe Archiwistów Polskich w Olsztynie (6–7 września 2007), w konferencji „Archiwa, jako ośrodki badań regionalnych na przykładzie prac na dziejami Mazowsza” zorganizowanej przez Archiwum Państwowe w Płocku (12 września) oraz w I Toruńskich Konfrontacjach Archiwalnych, których głównym inicjatorem i organizatorem był Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (6–7 grudnia).

Pracownicy Zakładu uczestniczyli w konferencjach dotyczących konieczności nowelizacji programu kształcenia archiwistyki. W dniu 23 maja 2002 r. prof. M. Koczerska i dr Stefan Ciara brali udział w spotkaniu kierowników zakładów archiwistyki oraz szefów specjalizacji archiwalnych uczelni polskich³². Miało ono miejsce w gmachu Biblioteki Głównej UMCS. Spotkanie poświęcone zostało przede wszystkim możliwości utworzenia nowego kierunku studiów „Archiwistyka i zarządzanie dokumentacją” oraz problemom przygotowania kadr dla potrzeb archiwów cyfrowych. Kontynuacją tych dyskusji było warszawskie seminarium poświęcone kształceniu archiwistów w Polsce, które odbyło się 3 czerwca 2002 r. w Sali Balowej Pałacu Raczyńskich – siedzibie Archiwum Głównego Akt Dawnych³³. Głównym punktem jego programu był wykład prof. Helen Forde, ze Szkoły Badań Bibliologicznych, Archiwalnych i Informacji Naukowej Uniwersytetu Londyńskiego. Przedmiotem prelekcji było kształcenie archiwistów w Anglii. W seminarium uczestniczyli Stefan Ciara i Alicja Kulecka.

³² J. Krochmal, *Lubelska dyskusja o potrzebie i możliwościach utworzenia na studiach wyższych kierunku „Archiwistyka i zarządzanie dokumentacją”*, „Archeion”, t. 104, 2002, s. 113–121.

³³ E. Rosowska, *Seminarium warszawskie na temat współczesnych tendencji kształcenia archiwistów na świecie*, *ibidem*, t. 104, 2002, s. 109–112.

W czasie pobytu we Lwowie w ramach wymiany pomiędzy Uniwersytetem Warszawskim a Narodowym Uniwersytetem Lwowskim A. Kulecka wygłosiła w dniu 20 listopada 2003 r. wykład „Archiwistyka i archiwa w Polsce” w Katedrze Historii Dawnej Ukrainy i Nauk Pomocniczych. Hospitowała także zajęcia z archiwistyki i języka łacińskiego prowadzone w ramach specjalizacji archiwalnej wspomnianej Katedry. Pracownicy Zakładu publikują również swoje teksty w czasopismach archiwalnych, Stefan Ciara w „Archiwście Polskim”, Alicja Kulecka zaś w „Archeionie”. Pracownicy Zakładu utrzymywali kontakty z przedstawicielami innych dyscyplin wiedzy, służąc im swoimi umiejętnościami archiwalnymi. A. Kulecka uporządkowała archiwum Polskiego Towarzystwa Genetycznego, opracowując jego inwentarz. Wykorzystując te archiwalia, napisała, na prośbę Zarządu, historię Towarzystwa³⁴.

Pracownicy Zakładu opracowywali również ekspertyzy na życzenie administracji archiwalnej. S. Ciara przygotował w 2006 r., na prośbę dr. H. Wajsa i mgr. J. Zawadzkiego, opinię dotyczącą wartości archiwaliów Archiwum Gospodarczego Wilanowskiego dla narodowego zasobu archiwalnego. Na życzenie dr. Anny Laszuk, kierownika Centralnego Ośrodka Informacji Archiwalnej A. Kulecka opracowała w październiku 2007 r. opinię dotyczącą Zintegrowanego Systemu Informacji Archiwalnej.

S. Ciara był promotorem pracy magisterskiej z zakresu archiwistyki. Autorem jej był Arkadiusz Roszkowski. Tytuł brzmiał „W duchu prawdy i interesu narodowego”. Geneza, narodziny i organizacja *Agence polonaise de presse* w Paryżu (1906–1914) w świetle archiwum Kazimierza Woźnickiego. Została obroniona w 2007 r.

Perspektywy specjalizacji

Program specjalizacji w Instytucie Historycznym opiera się na założeniu stałej liczby godzin poszczególnych przedmiotów. Zapewnia jej to konkurencyjność wobec innych specjalizacji i bloków tematycznych. Jednocześnie tworzy konieczność selekcji treści kształcenia i wyboru tych, które są najbardziej przydatne dla prowadzenia kwerend i pracy zawodowej w różnych rodzajach archiwów. Program taki jednocześnie wymaga dużej aktywności edukacyjnej w życiu zawodowym samego archiwisty. Liczba studentów wybierających specjalizację archiwalną ulega zmianom. Istotnymi czynnikami decydującymi o jej wyborze były potrzeby rynku pracy. Kolejna tendencja widoczna w postawach studenckich polegająca na uczestnictwie w kilku specjalizacjach zawodowych i blokach tematycznych sprzyja wprawdzie wyborom specjalizacji archiwalnej, ale jednocześnie ogranicza możliwości poszerzania jej programu, a tym samym liczby godzin. Pracownicy

³⁴ A. Kulecka, *Polskie Towarzystwo Genetyczne w latach 1966–2000*, Warszawa 2004.

Zakładu mogą więc oferować jedynie wykłady uzupełniające. Należały do takich „Problemy zarządzania dokumentacją współczesną” (2002/2003, 2004/2005) i „Dokumentacja współczesna” (2007/2008) wygłoszone przez A. Kulecką.

Należy mieć nadzieję, że w przyszłości rozwiną działalność seminaria obejmujące swoim zakresem historię ustroju, instytucji, archiwów, problemy teorii i metodyki archiwalnej. Wiedza z zakresu archiwistyki ulega dość szybkim zmianom, powstają nowe normy metodyczne, modyfikowane są wcześniej obowiązujące, następują zmiany w szeroko pojętym prawie archiwalnym, powstają nowe problemy dotyczące kancelarii i archiwów cyfrowych, Internet staje się podstawowym źródłem wiedzy o zasobie archiwalnym. Nowe wyzwania wobec archiwów implikują nowe zadania dla osób zajmujących się szeroko pojętą edukacją archiwalną, zarówno tą, która służy poszukiwaniu źródeł, jak i tą, która przygotowuje do zawodu archiwisty. Bogactwo zasobu archiwalnego sprawia, że archiwa i archiwistyka stanowią będą przedmiot zainteresowania dla kolejnych pokoleń historyków i miłośników przeszłości, ważny element refleksji nad dziedzictwem kulturowym ludzkości.